
CLASSIFICACIÓ DE LES LLENGÜES EN SITUACIÓ D'ANORMALITAT LINGÜÍSTICA

FRANCESC GONZÁLEZ I PLANAS
Universitat de Girona

1. Introducció

En els darrers anys ha augmentat considerablement l'interès per l'estudi, la recuperació i la dignificació de les llengües d'arreu del món, i molt especialment d'Europa. Aquest interès ha fet que cada vegada siguin més freqüents les notícies (socio)lingüístiques en tots els mitjans de comunicació, i que més que menys no deixin indiferent a ningú. Aquest ressò mediàtic ha fet que hom es familiaritzi amb l'ús de termes tècnics, la majoria de les vegades simplificant els conceptes i confonent-los. Per exemple es freqüent trobar *llengua minoritària* i *llengua minoritzada* com a sinònims, o que se'n confonguin els significats. Aquesta mena de simplificacions no ens haurien de preocupar si no fos que moltes vegades són els mateixos lingüistes qui les fan.

Amb aquest article el que pretenc és definir i justificar un conjunt de termes que tenen relació amb la classificació sociolingüística de les llengües en situació d'anormalitat, o sigui d'aquelles llengües que per motius sociopolítics estan en contacte en major o en menor grau amb una altra llengua i corren el perill d'ésser substituïdes en un període variable de temps.

2. El fenomen de les llengües en contacte

Dues llengües entren en contacte quan són utilitzades alternativament pels mateixos individus (Weinreich 1953), el que propicia l'aparició de mecanismes de canvi lingüístic d'una llengua vers l'altra. Quan en el si d'una societat la llengua pròpia entra en contacte amb una altra s'originen diferents processos de canvi lingüístic, alguns dels quals poden suposar a la llarga un procés de substitució lingüística. Cal dir, emperò, que no sempre és així i que es poden trobar exemples de societats que han esdevingut bilingües o multilingües i en cap moment s'ha donat una situació en què una llengua suposés un risc per les altres. Exemples d'aquesta mena es poden trobar principalment en societats multiètniques subsaharianes, però és una utopia en l'Europa moderna, on generalment les llengües han estat utilitzades com a símbols polítics i eines de repressió.

La història de les llengües europees (i especialment les romàniques) es caracteritza per la constant del contacte entre llengües. Ja en l'Edat Mitjana les llengües *vulgars* van estar en permanent contacte amb el llatí, llengua de transmissió cultural; i després de l'època

humanista, una vegada ja s'havien consolidat com a llengües literàries i de cultura, va continuar, en menor grau, el contacte amb el llatí i va anar creixent el contacte entre les distintes llengües europees. Un cas molt exemplificador és el del català. Durant tota l'Edat Mitjana va estar en contacte amb el llatí; des de l'aparició de la literatura trobadoresca fins a Ausiàs March va estar en contacte amb l'occità literari; durant tot el període de la Corona d'Aragó català i aragonès foren llengües en contacte, i a partir del procés de castellanització de la cort aragonesa per part de la dinastia Trastàmara el català ha estat en contacte amb l'espanyol fins als nostres dies.

El cas del català ens pot servir per veure com una llengua pot entrar en contacte amb moltes altres al llarg de la seua història sense arribar a un procés de substitució lingüística¹. Però si el contacte és prou llarg sol degenerar en un procés de substitució. En una primera fase la llengua que entra en contacte (llengua B) amb la llengua vernacle (llengua A) crea una relació d'interferència lingüística². En una segona fase la comunitat de parlants de la llengua A esdevé bilingüe. En una fase més avançada apareix una relació de diglòssia entre la llengua A i la llengua B, de manera que s'abandona l'ús de la llengua A en situacions formals que són assumides per la llengua B, la qual assoleix un estatus de major prestigi. En una fase final la llengua A perd pes demogràfic respecte a B i s'inicia el procés de substitució lingüística que pot culminar amb la mort de la llengua vernacle.

3. Una proposta de classificació

El contacte entre llengües és el fenomen que origina que una llengua pugui arribar a ésser substituïda per una altra, passant per un estadi intermedi de bilingüisme diglòssic. Les raons que poden originar aquesta situació de diglòssia són generalment sociopolítiques. De diglòssia³ n'hi ha de dues menes segons el seu origen. La primera té l'origen en una fase prèvia de bilingüisme, que propicia que una llengua que gaudeix d'una situació de normalitat lingüística passi a una situació d'anormalitat. La segona té l'origen en decisions polítiques, per les quals la llengua vernacle és substituïda per l'oficial en les situacions formals. En aquest cas les mesures polítiques no generen *a priori* una situació de diglòssia, només creen una situació d'anormalitat, però que en la majoria de les vegades sol degenerar en un bilingüisme diglòssic.

Les llengües es poden classificar en funció de la situació d'anormalitat a la qual estan sotmeses. A la **taula 1** mostro de manera esquemàtica com a partir de la situació d'anormalitat lingüística i els diferents estadis de bilingüisme, diglòssia i substitució, com classifico les llengües segons llur situació:

¹ Només han estat la llengua castellana a l'Estat espanyol, la francesa a la Catalunya Nord i la italiana a l'Alguer les que ha suposat un risc de substitució lingüística, perquè, a diferència de l'aragonès i l'occità, ha estat les úniques llengües que han substituït el català com a llengua oficial.

² Amb *interferència lingüística* simplifico en un sol terme diferents conceptes com *interferència* pròpiament dita, *transferència*, *convergència* i *intercanvi de codis*. Per a més informació es pot consultar Medina (1997: 14-17).

³ Per una definició de diglòssia podeu mirar el glossari (§ 5.) que trobareu al final de l'article.

Taula 1. Classificació sociolingüística de les llengües en situació d'anormalitat

tipus de llengua	anormalitat	bilingüisme	diglòssia	substitució	qui la parla?
minoritzada	+	+/-	-/+	-	totes les franges d'edat amb un grau de competència similar
minoritària	+	+	+/-	+	totes les franges d'edat amb diferents graus de competència
(minoritària) amenaçada	+	+	+	+	adults i vells amb diferents graus de competència

a. Llengua minoritzada

Una llengua minoritzada és qualsevol llengua que parlada històricament en un territori es troba en una situació d'anormalitat lingüística, però que encara es manté com a llengua de la majoria de la població en totes les franges d'edat.

Quan la minorització lingüística té unes causes polítiques podem trobar casos en que en un primer estadi la majoria de la població és monolingüe i no hi ha una situació de diglòssia. A mesura que es perllonga la situació d'anormalitat és inevitable que la comunitat esdevingui bilingüe i hi apareguin actituds diglòssiques. Aquest va ésser el cas dels països de parla catalana just després dels decrets de Nova Planta.

En canvi quan la minorització té unes causes més socials que polítiques trobem, generalment des de bon principi, un sector de la població que sempre ha estat bilingüe i que ha mantingut una posició dominant dins la societat. Aquesta població bilingüe adopta finalment la llengua forastera com a vehicle cultural i acaba imposant-la com a llengua de les relacions formals. És el cas del luxemburguès i el francès al Gran Ducat de Luxemburg.

b. Llengua minoritària

Una llengua minoritària és qualsevol llengua que parlada històricament en un territori es troba en una situació d'anormalitat lingüística i la comunitat de parlants de la llengua ha esdevingut una minoria fruit d'un procés de substitució lingüística en determinats grups socials.

Aquestes llengües es caracteritzen pel desprestigi social del seu ús i perquè sobreviuen en les zones rurals i en els estrats socials més baixos de les àrees urbanes. El nombre de persones que mantenen la llengua és una minoria del total de la població. Els parlants mantenen actituds diglòssiques, malgrat no tenir una bona competència lingüística en la llengua dominant. Les generacions més joves continuen parlant la llengua vernacle, però generalment plena d'interferències, que són el primer indicatiu que el procés de substitució lingüística continua en els sectors que encara mantenen la llengua.

Cal dir, emperò, que en la situació de les llengües minoritàries europees actuals podem trobar grups de parlants que no encaixen amb aquestes característiques. Solen ésser parlants, molts d'ells neoparlants urbans, militants de moviments de recuperació lingüística mancats d'actituds diglòssiques i que utilitzen un model de llengua depurat d'interferències. Aquest és el cas de llengües com l'asturià i l'aragonès a Espanya o l'occità a França.

c. Llengua (minoritària) amenaçada

Una llengua minoritària amenaçada o simplement amenaçada és qualsevol llengua que mostra símptomes d'estar en procés d'extinció. Els símptomes són de diferents tipus: lingüístics i extralingüístics. Els lingüístics són la reducció de les possibilitats estilístiques, l'empobriment de l'estructura gramatical pròpia, la interrupció del procés de canvi lingüístic intern, i l'augment del manlleu d'elements i solucions lingüístiques. Els símptomes extralingüístics són els canvis de comportament de la comunitat, especialment en la interrupció de la cadena de transmissió generacional (Junyent 1999: 95). Només trobem parlants amb una bona competència lingüística entre les generacions més velles, a diferència de la resta de la població adulta que manté certa competència passiva. Els infants i els joves són parlants monolingües de la llengua dominant i representen el trencament definitiu de la cadena de transmissió de la llengua.

Com en les llengües minoritàries, també podem trobar entre la població adulta grups de parlants o neoparlants militants de moviments de recuperació lingüística que intenten evitar el trencament de la cadena de transmissió generacional. Les esperances de moltes d'aquestes llengües rauen, la majoria de les vegades, en aquests col·lectius de parlants.

Casos de llengües amenaçades són el francoprovençal a França i Suïssa, o les minories albaneses del sud de la Península Itàlica i Sicília. Un cas de llengua amenaçada que han sobreviscut gràcies als neoparlants és el del manès a l'illa de Man.

4. Justificació de la proposta de classificació

Com hom podrà adonar-se la classificació que proposo defuig de la idea que alguns autors tenen sobre el concepte de *llengua minoritària*. He comprovat que en alguns

manuals de batxillerat o de l'antic COU⁴ anomenen llengües minoritàries aquelles que tenen un nombre *baix* de parlants, però que no necessàriament han d'ésser llengües minoritzades. Citen exemples com el danès o el suec, que com el català no excedeixen dels nou milions de parlants, però que a diferència d'aquest últim tenen un ús normal en els seus estats (Macià 1996: 571-572). Segons el meu parer, és un greu error metodològic classificar sociolingüísticament una llengua en funció del seu nombre de parlants, ja que només caldria una epidèmia o una guerra que delmés de manera important la població perquè una llengua esdevingués minoritària. La classificació sociolingüística ha de basar-se en l'ús formal i el percentatge de parlants en funció del total de la població del territori de la comunitat, i mai en xifres globals del nombre de parlants. Cal tenir present que tan sols seixanta de les cinc mil llengües parlades al món tenen més de deu milions de parlants, i que només unes dues-cents cinquanta superen el milió (Junyent 1999: 10)⁵. Les llengües que tenen un nombre de parlants molt elevat són una minoria respecte el total; i si han assolit xifres tan elevades ha estat, la majoria de les vegades, gràcies a la minorització d'altres llengües, o per la colonització de territoris pràcticament deshabitats que han permès que la comunitat lingüística creixi fora de la seua àrea geogràfica original. Amb això no vull dir, emperò, que no calgui fer una altra mena de classificació sociolingüística de les llengües en situació de normalitat que tingui en compte els reptes que els suposa la globalització tenint en compte el nombre de parlants de cada llengua respecte al total de la població mundial.

Per finalitzar voldria aclarir que malgrat que els termes de *llengua minoritària* i *llengua amenaçada* fan referència a diferents estadis d'un procés de minorització lingüística, no són llengües minoritzades. Per tal d'evitar un doble ús del terme *llengua minoritzada* proposo que s'anomeni simplement *llengües en situació d'anormalitat lingüística* al conjunt format per les llengües minoritzades, minoritàries i amenaçades.

5. Glossari

anormalitat lingüística: situació en la qual una llengua d'una comunitat no es present en tots o en alguns àmbits d'ús públic per motius socials i/o polítics.

diglòssia: situació sociolingüística en què dues llengües són usades amb valor social diferent: l'una és usada per a funcions formals, generalment en l'ús escrit, enfront de l'altre, que és usada per a funcions informals, bàsicament orals.

⁴ L'exemple que he escollit és la tercera edició revisada de *Llengua catalana. COU*, de Jaume Macià i Guilà (coord.), editat per Teide l'any 1996.

⁵ Com anècdota, Jesús Tuson (1999: 63) juga a dividir la població mundial (aprox. 6.000.000.000) pel nombre de llengües que es parlen al món (aprox. 5.000), el que dona una mitjana de 1.200.000 parlants per llengua. Aquest valor encara reforça més la idea que no s'ha de tenir en compte el nombre de parlants en una classificació sociolingüística.

llengua (minoritària) amenaçada: qualsevol llengua que mostra símptomes d'estar en procés d'extinció. Els símptomes són de diferents tipus: lingüístics i extralingüístics. Els lingüístics són la reducció de les possibilitats estilístiques, l'empobriment de l'estructura gramatical pròpia, la interrupció del procés de canvi lingüístic intern, i l'augment del manlleu d'elements i solucions lingüístiques. Els símptomes extralingüístics són els canvis de comportament de la comunitat, especialment en la interrupció de la cadena de transmissió generacional (Junyent 1999: 95).

llengua minoritària: qualsevol llengua que parlada històricament en un territori es troba en una situació d'anormalitat lingüística i la comunitat de parlants de la llengua ha esdevingut una minoria fruit d'un procés de substitució lingüística en determinats grups socials.

llengua minoritzada: qualsevol llengua que parlada històricament en un territori es troba en una situació d'anormalitat lingüística, però que encara es manté com a llengua de la majoria de la població en totes les franges d'edat.

llengües en contacte: llengües utilitzades alternativament pels mateixos individus.

minoria lingüística: comunitat lingüística que des de sempre ha compartit un territori amb una altra comunitat que ha esdevingut demogràficament la majoritària. Aquest fet no suposa que necessàriament sigui una llengües en una situació d'anormalitat.

normalitat lingüística: situació en la qual una llengua d'una comunitat és present en tots els àmbits d'ús públic (educació, indústria cultural, mitjans de comunicació, administració pública, empresa privada, etc.).

normalització lingüística: procés social, polític i cultural pel qual una llengua accedeix gradualment a tots els àmbits d'ús, de manera que desapareixen tota mena de prejudicis socials i restriccions polítiques i legislatives envers la llengua. Generalment aquests tipus de processos van acompanyats de mesures de discriminació positiva.

substitució lingüística: procés pel qual una comunitat lingüística abandona la llengua autòctona per adoptar-ne una altra (Junyent 1999: 96).

6. Bibliografia

JUNYENT, Carme (1999): *La diversitat lingüística. Didàctica i recorregut de les llengües del món*. Barcelona: Octaedro / Projecte GELA.

MACIÀ i GUILÀ, Jaume (coord.) (1994): *Llengua catalana. COU*. Barcelona: Teide.

MEDINA LÓPEZ, Javier (1997): *Lenguas en contacto*. Madrid: Arco Libros.

TUSON, Jesús (1999): *Introducció al llenguatge*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya / Proa.

WEINREICH, Uriel (1953): *Languages in Contact. Findings and Problems*. The Hague/Paris/New York: Mouton [2a ed. 1968].